

VALŠTEJN

Rozkvět nové doby

Horská obec ležící ve Zlatohorské vrchovině v podhůří Nížkého Jeseníku byla založena krátce před rokem 1618. Její obyvatelé německé národnosti se živilí zemědělstvím. Dle údajů z roku 1787 se na místních polích pěstovalo žito, oves a ječmen, přičemž část polí se občasně měnila v pastviny. Součástí hospodářského zázemí vsi tvořily i lesy, louky a zahrady. Nejvýznamnější budovou v obci byl kostel sv. Františka Xaverského, postavený v letech 1793 až 1795, jenž byl v roce 1984 zbourán. Zlomový okamžik pro obec představovalo vysídlení původního německého obyvatelstva po druhé světové válce. Vrátit život do obce se zcela nezdařilo a v současnosti je osídlena převážně chataři a rekreanty.

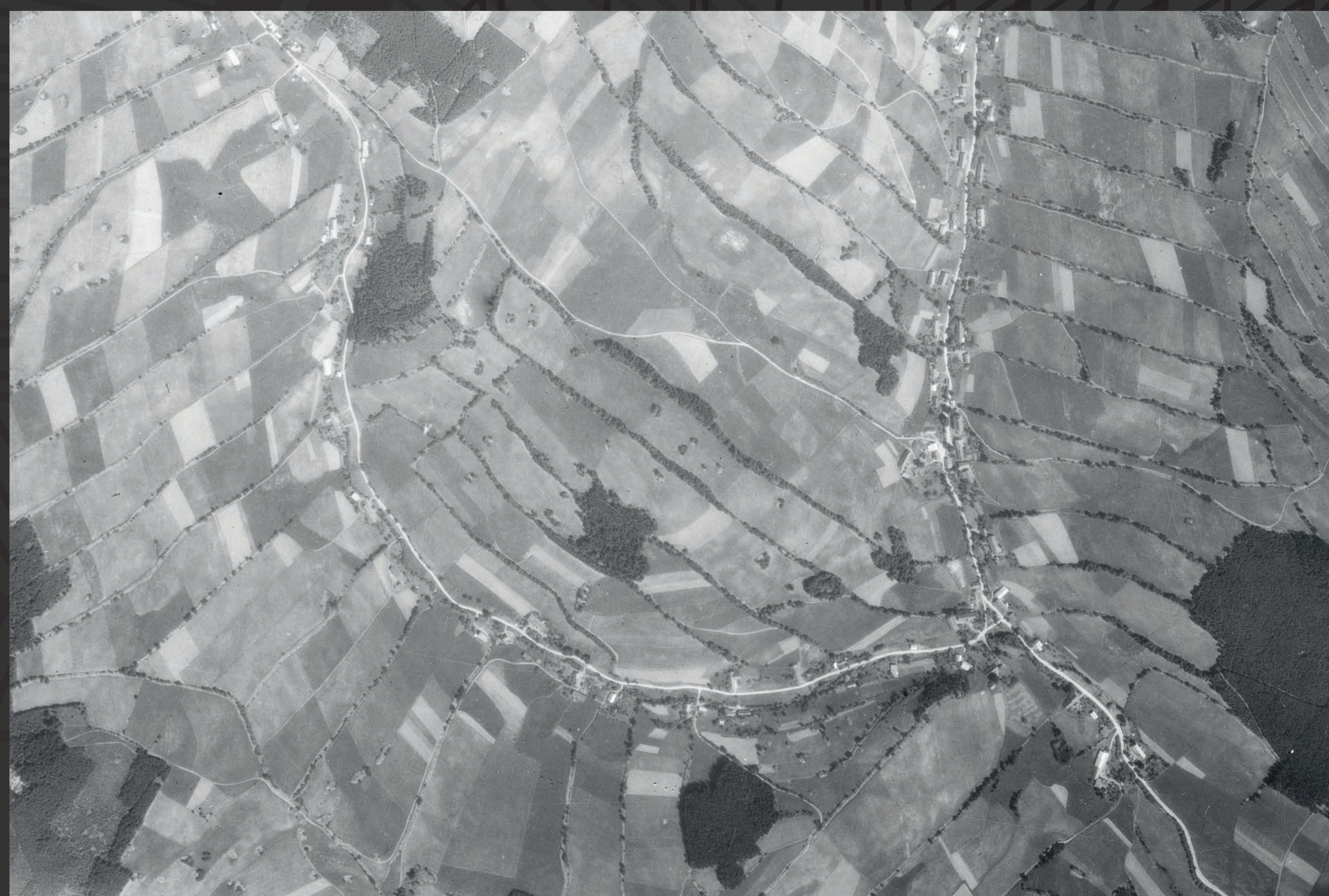
Kraj: Moravskoslezský
Okres: Bruntál
Nadmořská výška: 517–550 m n. m.
Rozloha katastru: 5,85 km²
Typ vsi a plužiny: lesní lánová ves se záhumenicovou plužinou

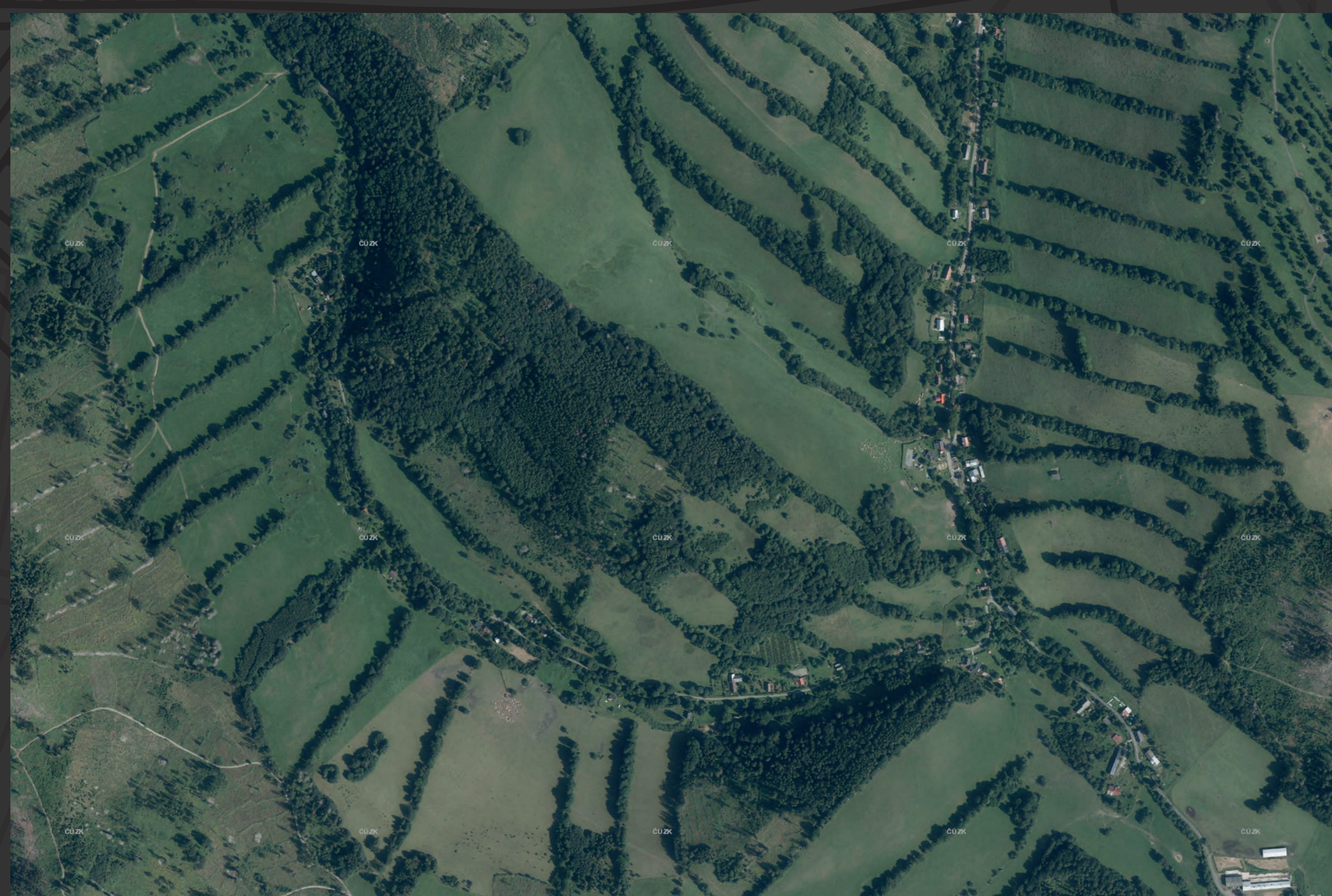
VALŠTEJN POHLEDEM KARTOGRAFŮ A FOTOGRAFŮ

Na Císařských otiscích stabilního katastru Moravy a Slezska (1824–1836) jsou vidět hranice původních polí.

Letecká fotografie Valštejna z roku 1937 je nejstarším zobrazením obce z výšky.

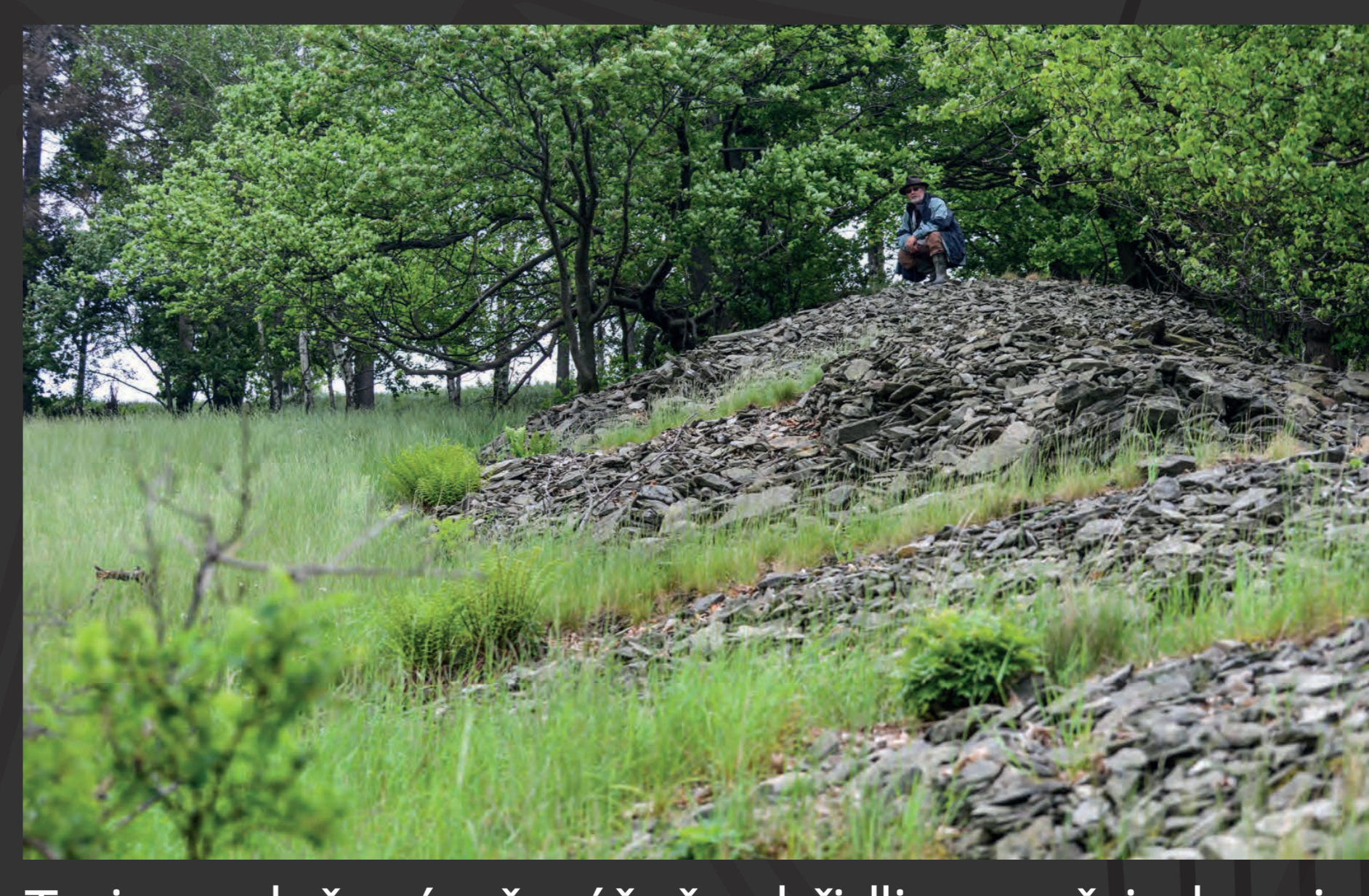
Současná letecká fotografie Valštejna.

KAMENICE

Charakteristickým krajinným prvkem v okolí Valštejna jsou kamenné vály – kamenice.

Ty jsou složeny převážně z břidlice, což je hornina typická pro zdejší kraj. Břidlice se hojně vyskytovala na polích.

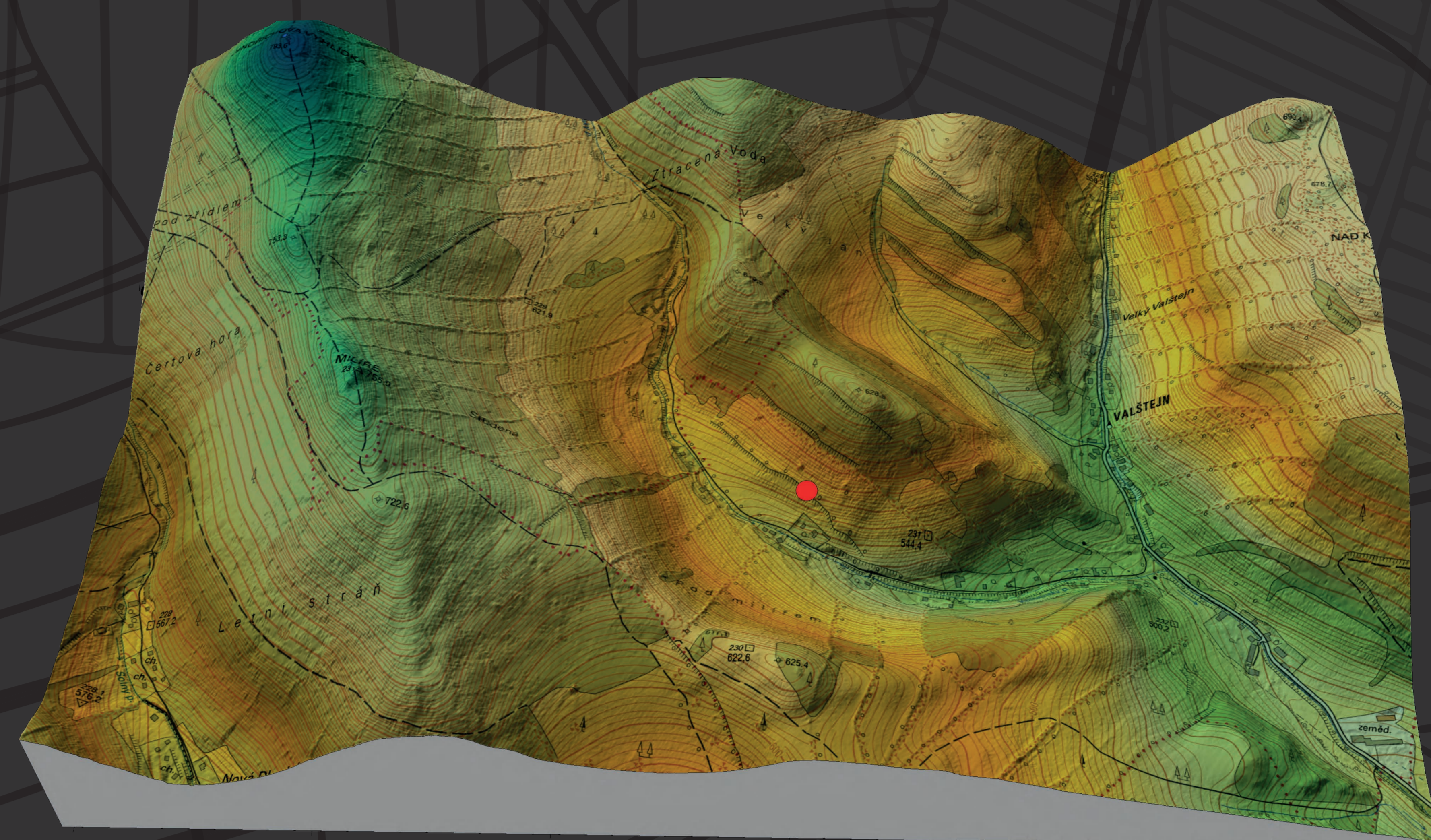
To komplikovalo jejich ohospodařování, a proto byla vybirána a kladena na jedno místo.

VALŠTEJN

Archeologický výzkum

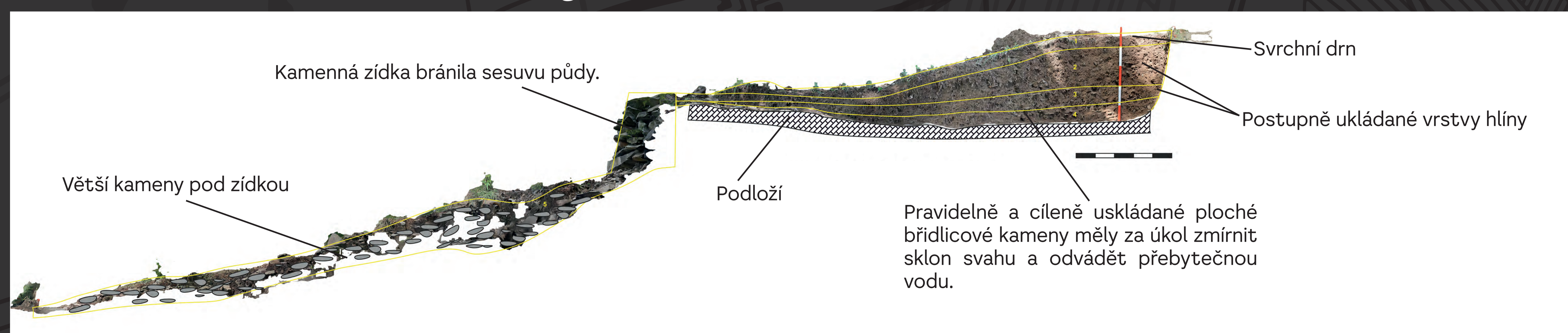
U obce Valštejn se vyskytují jedny z nejdochovalejších plužinových systémů v České republice. Archeologicky byla prozkoumána agrární terasa, která kopíruje vrstevnici svahu severovýchodním směrem od Valštejnského potoka, přičemž její spodní hranici chrání opěrná zídka. Cílem výzkumu bylo zjistit stáří agrární terasy a její konstrukci.

Archeologickým výzkumem terasy bylo potvrzeno datování vzniku zdejší plužiny do počátku 17. století, tedy do doby vzniku vsi. Zároveň se podařilo zjistit, že budování agrárních teras bylo velkou plánovitou akcí, díky níž došlo k celkovému přetvoření původní krajiny, kterou pokrýval bukojedlový les.

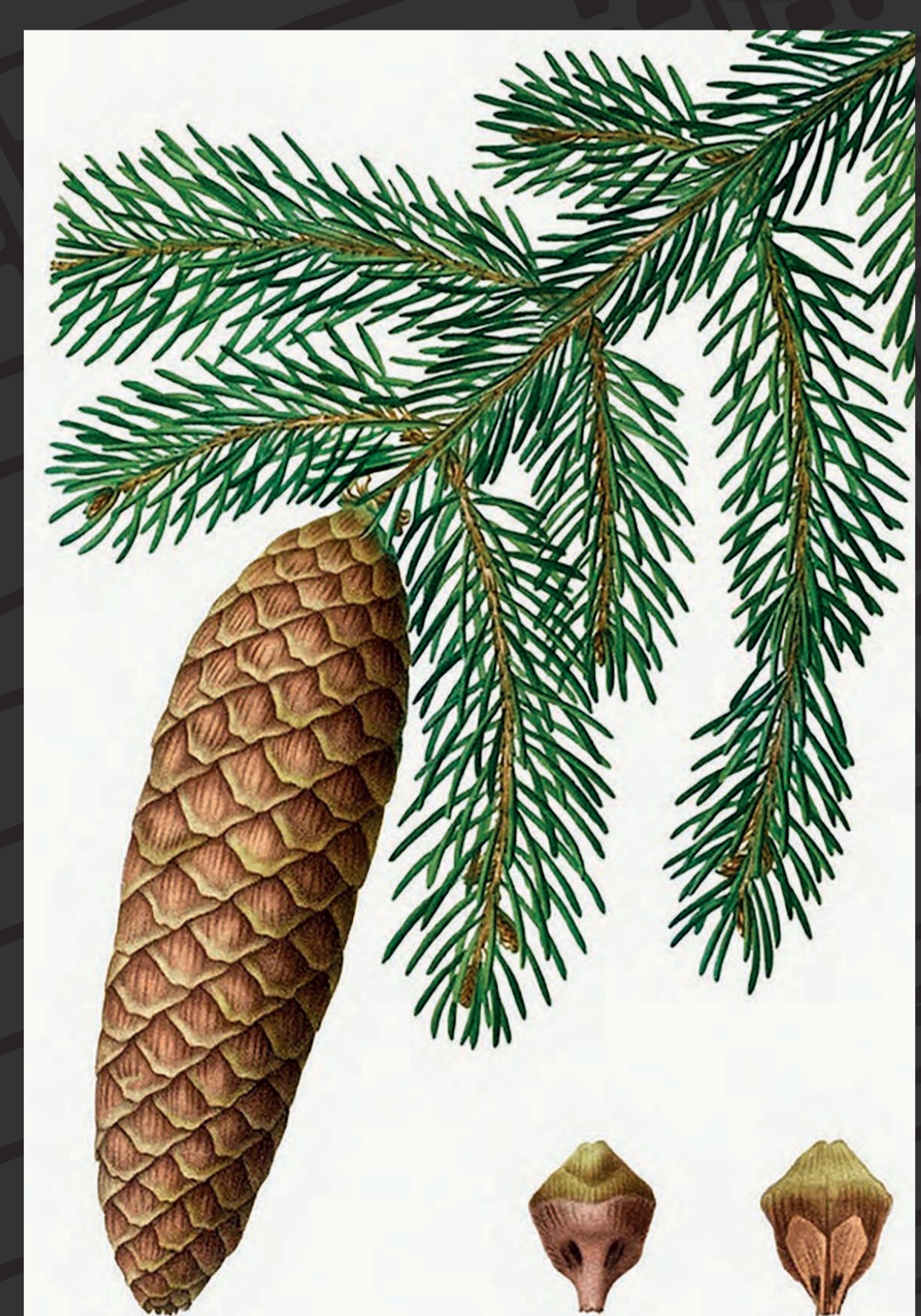
3D model reliéfu s vyznačeným umístěním sondy.

Jaké informace odhalila archeologická sonda?

A na co ještě archeologové přišli?

Díky archeobotanické analýze se podařilo zjistit, že před založením obce rostly v krajině tyto rostliny:

Jedle bělokorá (*Abies alba*)

Olše (*Alnus*)

Borovice lesní (*Pinus sylvestris*)

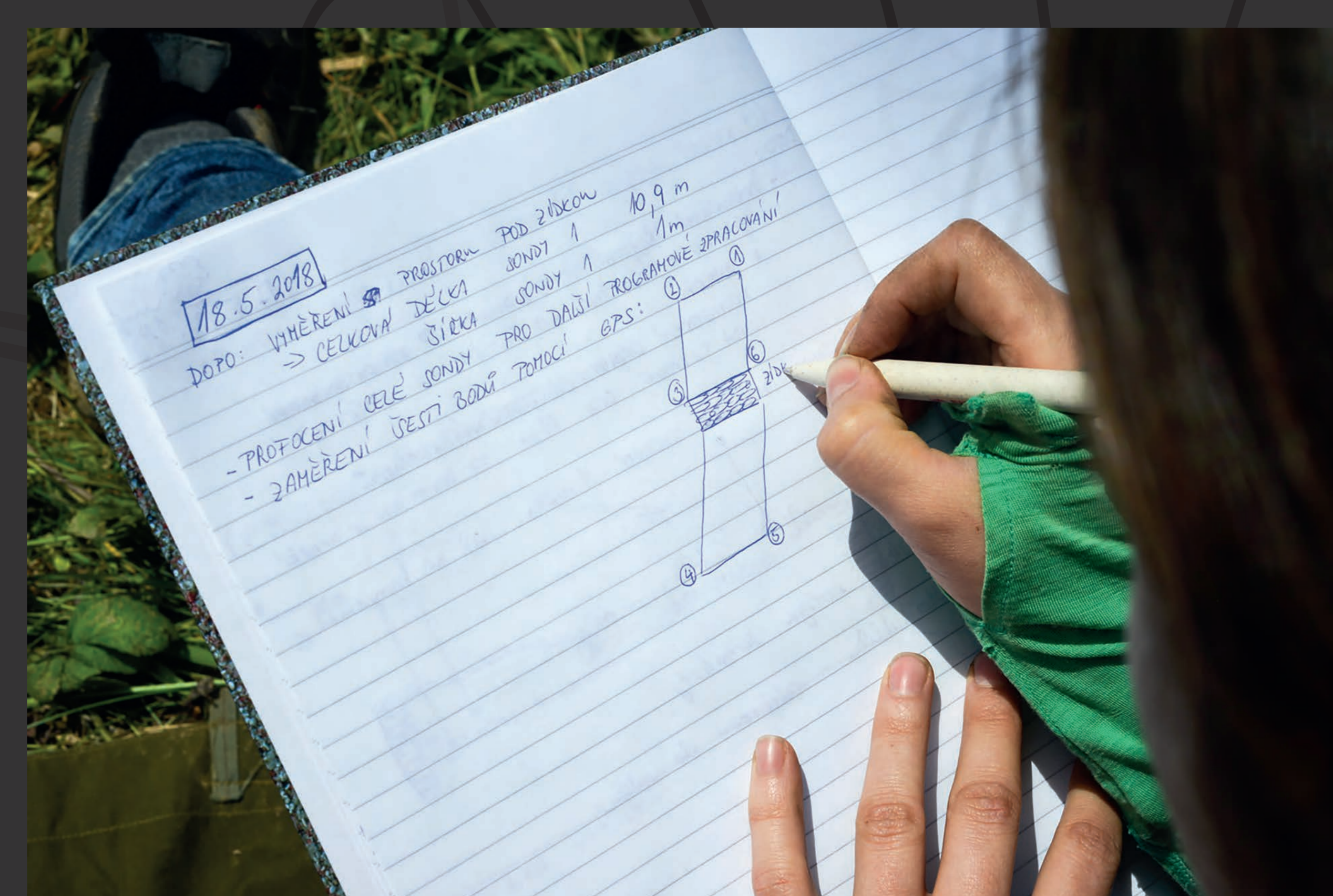
Topol (*Populus*)

Ostružiník maliník (*Rubus idaeus*)

Bez černý (*Sambucus nigra*)

ROKŠTEJN

Proměny krajiny panského sídla

Hrad Rokštejn stojí v centrální části Českomoravské vrchoviny, jež byla trvale osídlena až od 12. století, v době vrcholně středověké kolonizace. Hrad dnes obklopují obce Střížov, Přímělkov, Dolní Smrčné a Panská Lhota. Rokštejn disponoval vlastním hospodářským zázemím, které bylo v průběhu 15. století spravováno nejen z hradu, ale i z nově vybudovaných hospodářských dvorů. Po roce 1467, kdy Rokštejn padl, bylo hospodářské zázemí hradu přeparcelováno a připojeno k okolním vsím. Přeparcelování se nejintenzivněji provádělo v 16. století.

Kraj: Vysočina

Okres: Jihlava

Nadmořská výška: rámcově 450 m n. m.

Typ plužiny: nepravá traťová plužina

ROKŠTEJN POHLEDEM KARTOGRAFŮ A FOTOGRAFŮ

Rokštejn na císařských otiscích stabilního katastru (1835).

Nejstarší letecká fotografie zobrazující Rokštejn z výšky je z roku 1949.

Letecký snímek Rokštejna ze současnosti.

HRAD ROKŠTEJN

První písemná zmínka o hradu pochází z roku 1289. Rokštejn nechal postavit rod Hrutoviců nebo též Ruthenštejnů. Ti původně sídlili ve Střížově a poté, co začali ekonomicky prosperovat, nechali vystavět uprostřed svého panství hrad Rokštejn, kam se přesunuli.

Majitelé hradu Rokštejn

13. století

Polovina 14. století

1399

1467

Rod Ruthenštejnů

Markrabě Jan Jindřich
Lucemburský

Hynek z Valdštejna

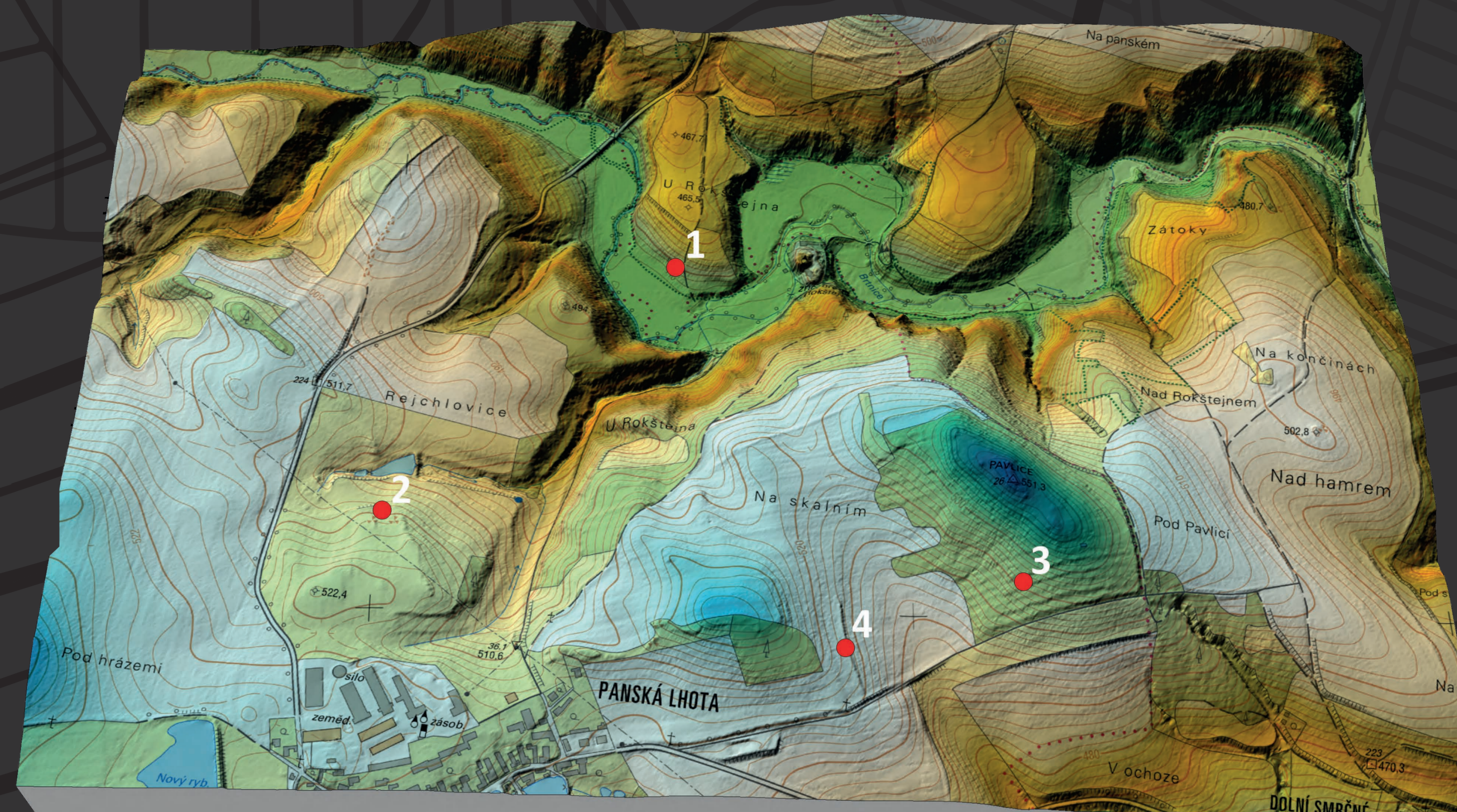
Opuštění hradu Rokštejn

ROKŠTEJN

Archeologický výzkum

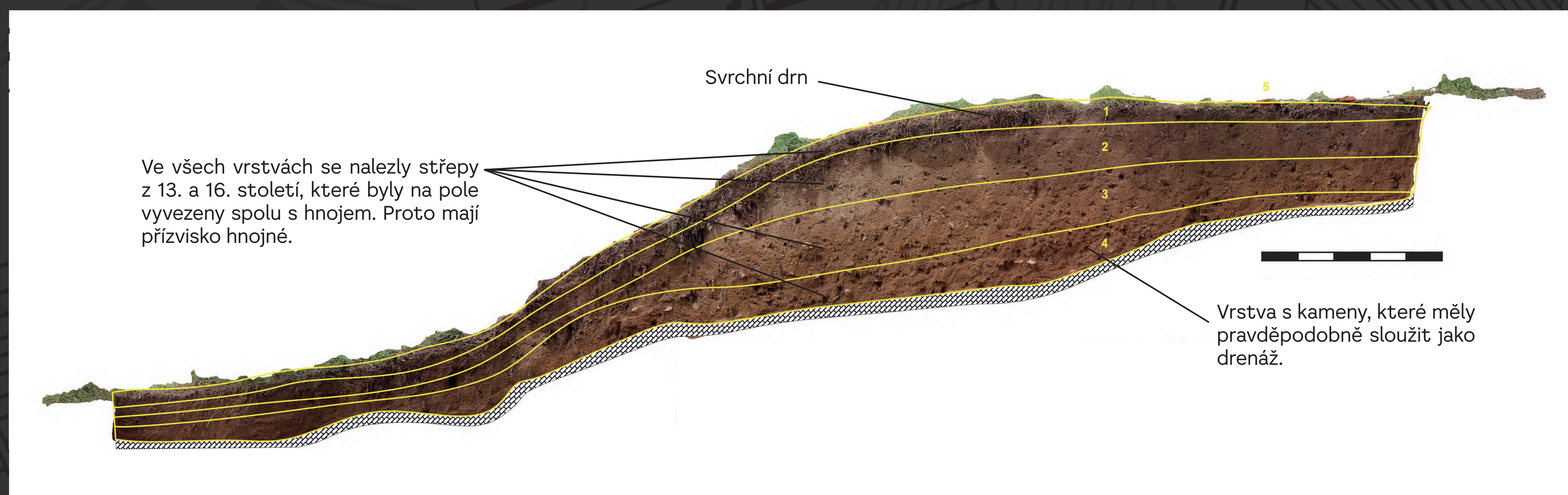
Archeologický výzkum proběhl na katastrálních územích obcí Střížov a Panská Lhota. Dohromady se vykopaly čtyři archeologické sondy. Cílem archeologického výzkumu bylo zjistit stáří plužinových systémů a provést environmentální analýzy.

Zatím nejzajímavější výsledky poskytla sonda č. 1 ze Střížova, kde byly zjištěny stopy ornice z 13. století, přičemž zemědělská terasa byla datována do 16. století. To upomíná na období, kdy byly pozemky patřící k hradu rozparcelovány a přiděleny k okolním vsím. Prokázalo se, že v minulosti na lokalitě rostly smrky, borovice a různé byliny.

3D model reliéfu s vyznačenými archeologickými sondami.

Jaké informace odhalila archeologická sonda?

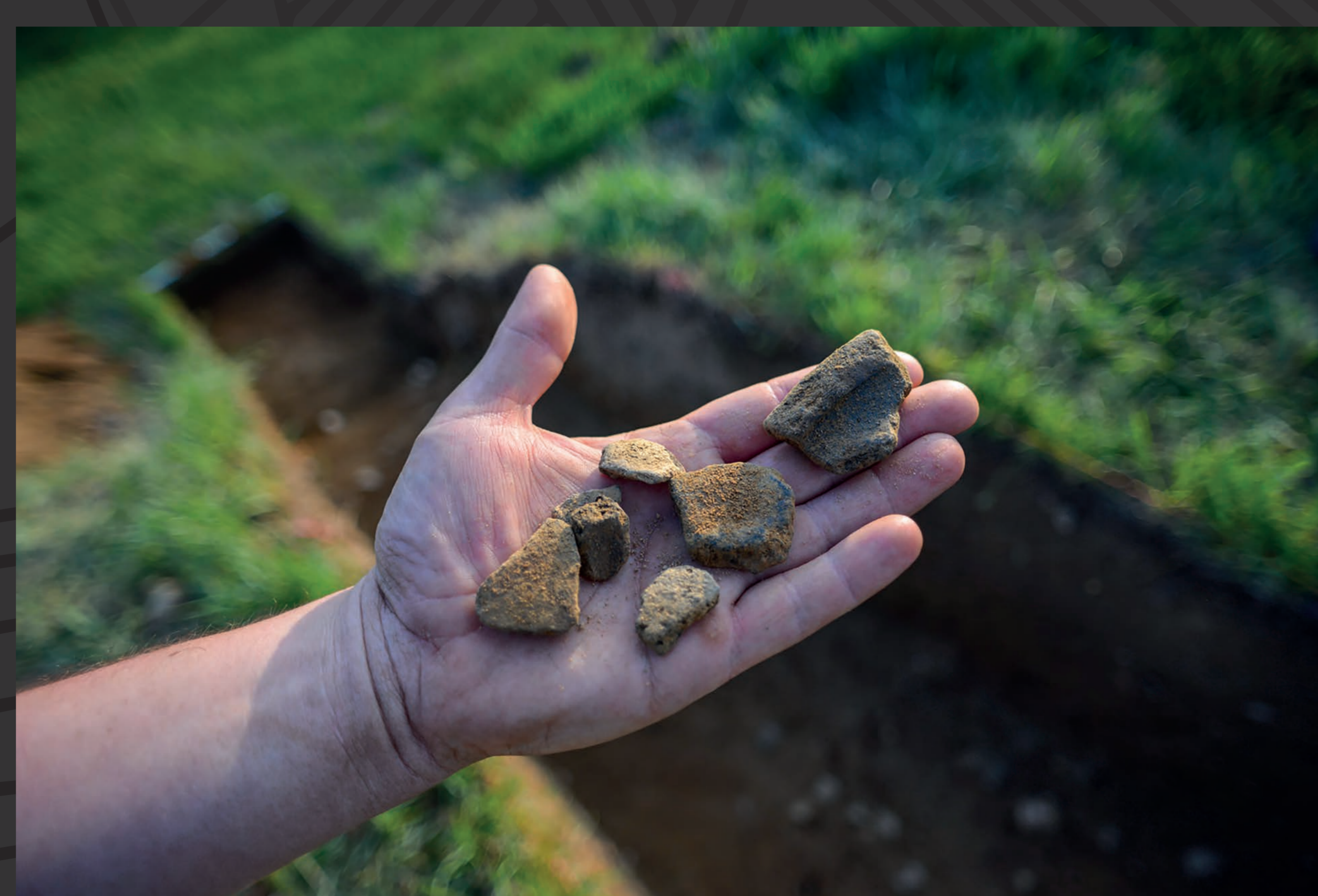

Sonda 1 – Střížov

Urbář je písemnost vytvářená vrchností pro evidenci platů a dávek, které jim měly být odváděny jejich poddanými.

Víte, že?

Díky Urbáři brtnického panství z let 1533 až 1538 se podařilo dohledat jména hospodářů, kteří obdělávali půdu kdysi náležící k hradnímu zázemí. Za vesnicí Střížov můžeme jmenovat Matieye Baczaka, Jana Bohatce, Jíru Rychtáře, Barta na Arlowě nebo jisté Wacka a Jíru.

OBLÍK

V jádru starého území

Vrch Oblík, ležící v západní části Českého středohoří, je sopečného původu. Plužiny dochované na jeho úbočí hory jsou součástí katastrů tří obcí – Chraberců, Mnichova a Rané. V minulosti část plužiny náležela i zaniklé vsi Oblík. Výrazné umístění kopce v krajině a úrodné půdy v jeho okolí předurčily tuto oblast k hustému osídlení již v pravěku. Také ve středověku byla osídlená velmi záhy, o čemž svědčí mj. časně písemné zmínky o okolních vsích: Chraberce – 1088, Mnichov – 1207, Raná – 1335 a Oblík. Pozemky v okolí Oblíku byly od 50. let 20. století likvidovány scelováním. Původní plužiny se pro svou špatnou dostupnost zachovaly pouze na jeho svazích.

Kraj: Ústecký kraj

Okres: Louny

Nadmořská výška: 220–400 m n. m.

Druh plužiny: úseková plužina

OBLÍK POHLEDEM KARTOGRAFŮ A FOTOGRAFŮ

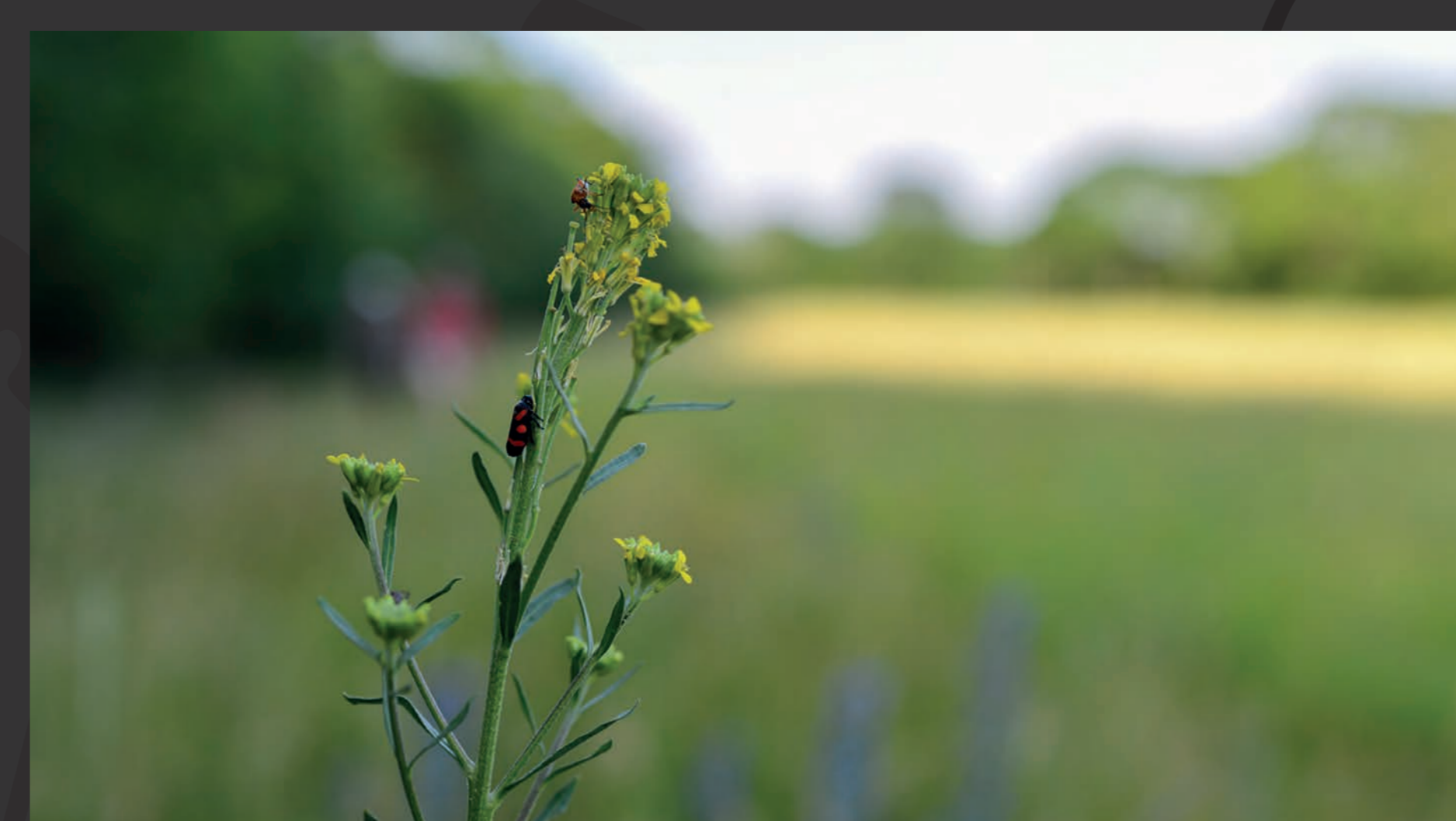
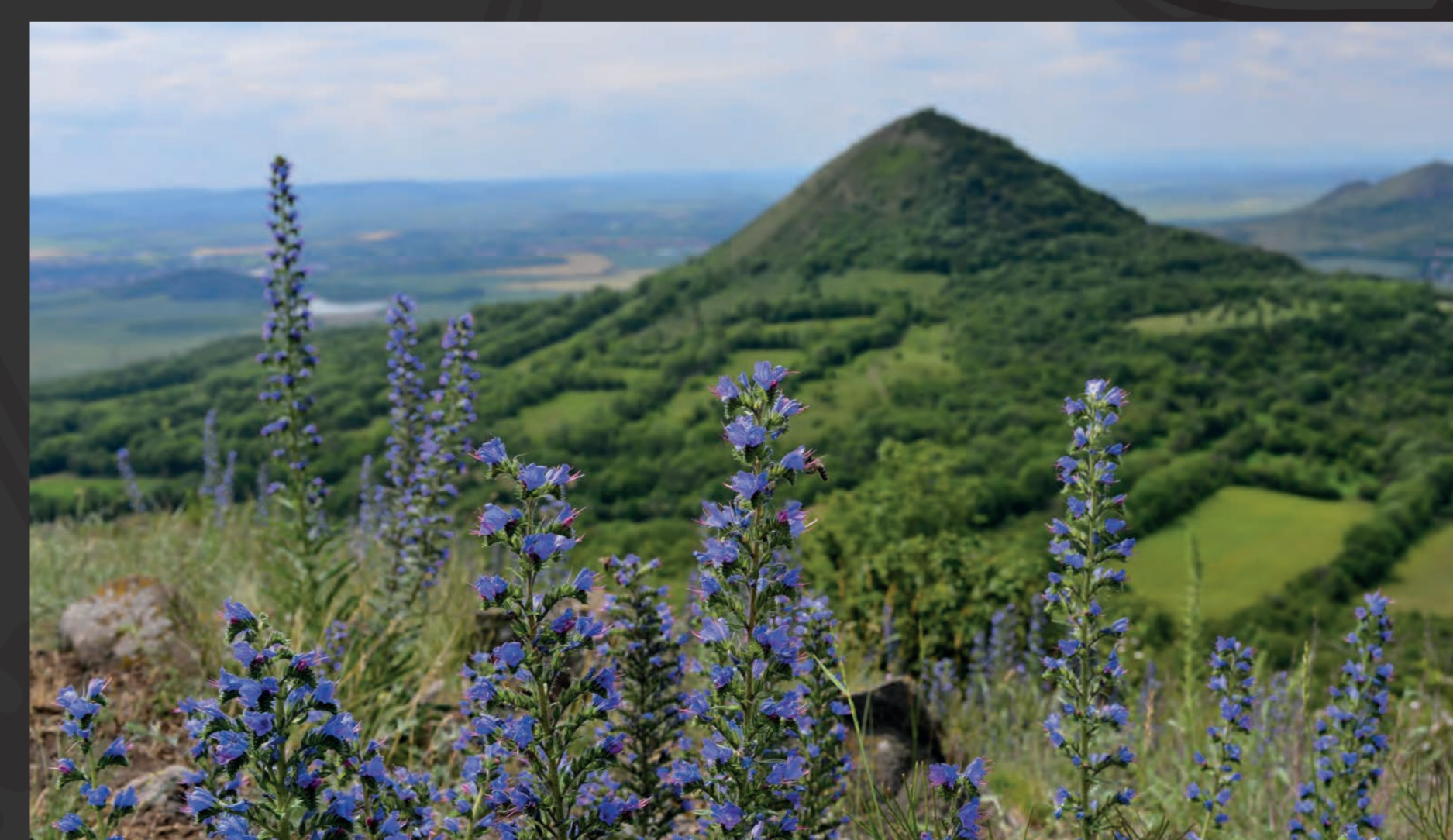
Na císařských otiscích stabilního katastru (1826–1843) jsou parcely, které se dochovaly do současnosti.

Nejstarší letecká fotografie Oblíku je z roku 1938.

Na leteckém snímku ze současnosti lze vidět, jak byla původní malá pole v okolí Oblíku scelená ve velké plochy.

OBLÍK A PŘÍRODA

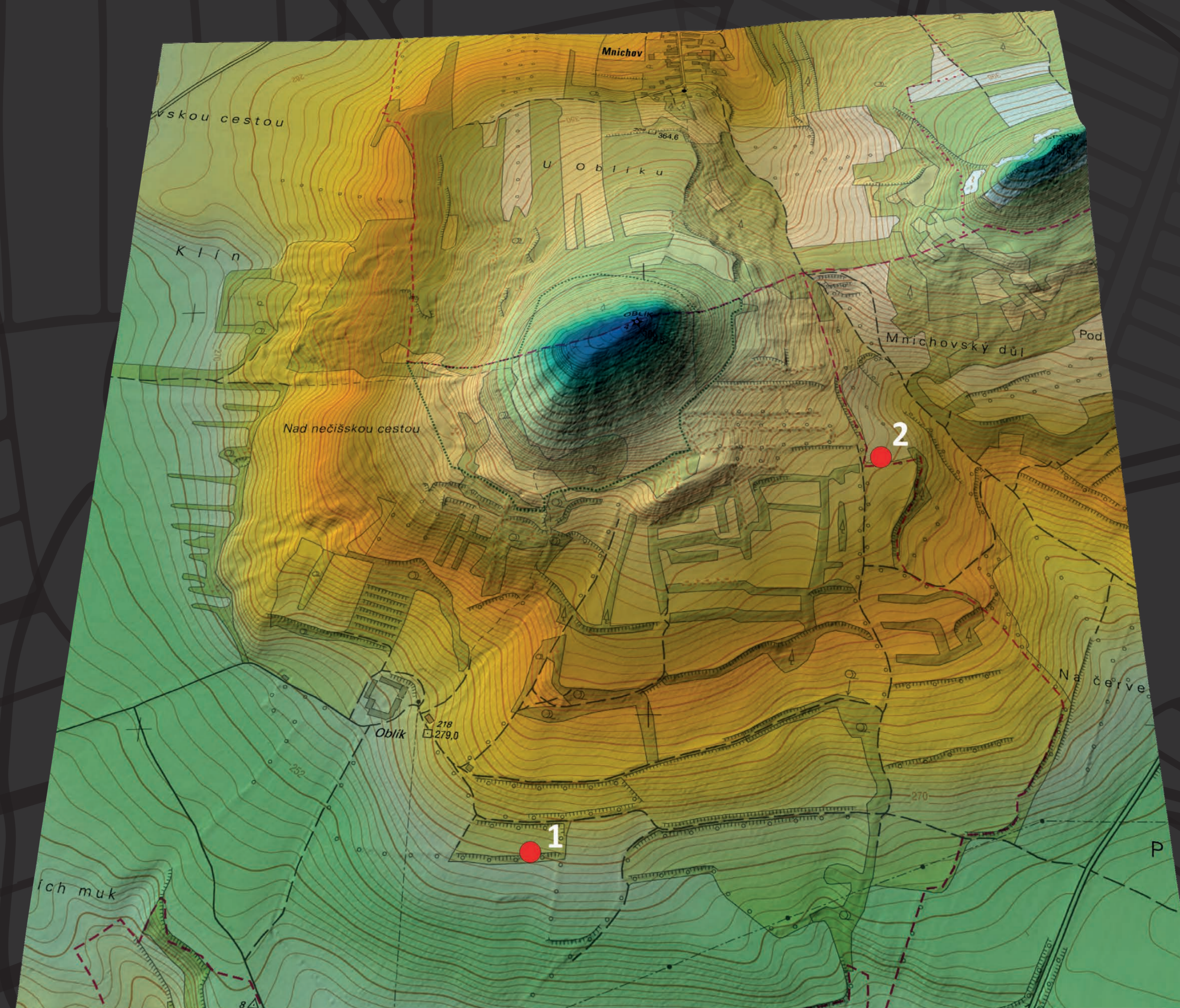
Na strmých svazích Oblíku roste velké množství vzácných druhů stepních rostlin. Zároveň na nich žije spousta druhů chráněného hmyzu. Díky tomu byl tento vrch prohlášen za Národní přírodní rezervaci.

OBLÍK

Archeologický výzkum

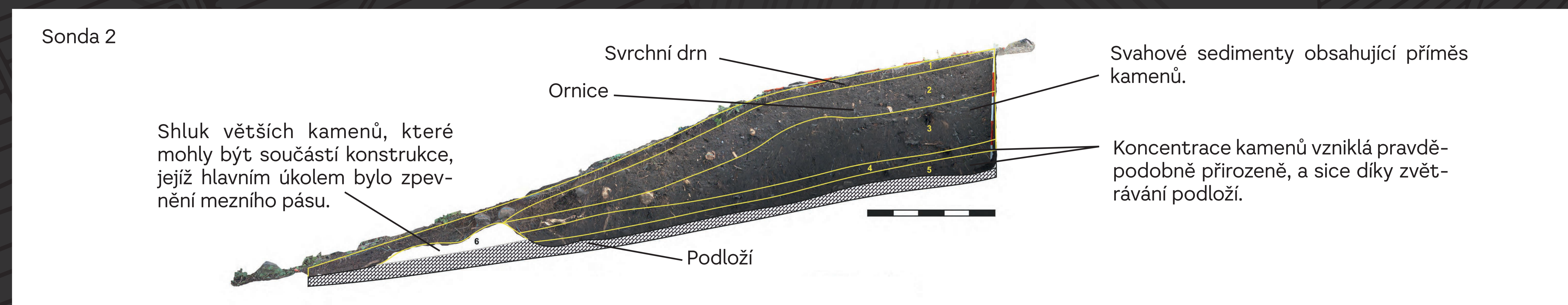
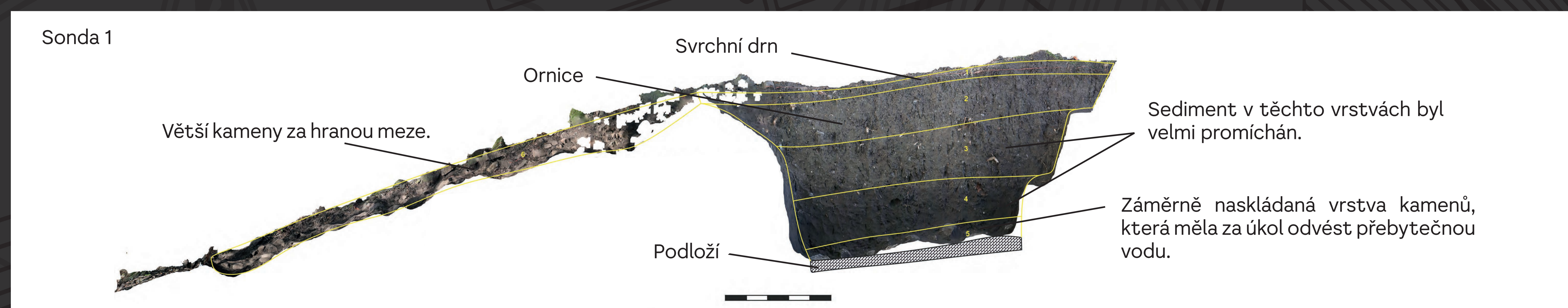
Oblík se rozkládá ve staré sídelní oblasti, proto se předpokládalo, že taktéž jeho plužiny budou velmi staré. Cílem archeologického výzkumu bylo zjistit stáří plužin a pokusit se zrekonstruovat jejich původní vegetační kryt. Tyto hádanky měly pomoci rozluštit dvě archeologické sondy.

Výsledky archeologického výzkumu byly překvapující. Původní předpoklad o stáří plužinového systému se nepotvrdil. Zjistilo se, že agrární terasy se začaly záměrně budovat teprve od počátku 14. století, tedy v období kolonizace vrcholného středověku, kdy krajina procházela razantními změnami. Původní rostlinný pokryv je stále předmětem probíhajícího výzkumu.

3D model reliéfu s vyznačením sond. Sonda 1 ležela v nadmořské výšce 270 m, sonda 2 v 340 m n. m.

Jaké informace odhalily archeologické sondy?

Sonda 1
Sonda 1 měla velmi promíchané vrstvy, proto obsahovaly vzorky odebrané při výzkumu směs pravěkého materiálu z paleolitu, doby bronzové a novověku. Datování se zatím nepodařilo provést.

Sonda 2
Sonda 2 měla neporušené ukládání vrstev, z tohoto důvodu se podařilo zjistit, že agrární terasa začala být budována na počátku 14. století.

MALONÍN

Stará kolonizace

Zaniklá ves Malonín se rozkládala v podhůří Šumavy, nyní je součástí katastru obce Frantoly. V písemných pramenech je poprvé zmiňována v roce 1349. Ves byla lokována v období vrcholně středověké kolonizace osadníky z německy mluvících zemí, kteří se živilí zejména zemědělstvím. To potvrzují i záznamy z roku 1654, díky nimž víme, že v ní stály 4 velké selské usedlosti a 8 usedlostí menších. Obyvatelé chovali ovce, krávy, prasata a pěstovali žito. Ještě v první polovině 20. století (v roce 1929) disponoval Malonín 88 obyvateli bydlícími ve 14 domech. Po druhé světové válce bylo původní německé obyvatelstvo vysídleno a nahrazeno slovenskými osadníky z Rumunska, kteří vesnici postupně opouštěli. V letech 1956 až 1957 byla vesnice zbořena.

Kraj: Jihočeský
Okres: Prachatice
Nadmořská výška: 660–735 m n. m.
Rozloha katastru: 6,25 km²
Typ vsi a plužiny: lesní lánová ves s délkovou plužinou

MALONÍN POHLEDEM KARTOGRAFŮ A FOTOGRAFŮ

Na císařských otiscích stabilního katastru (1826–1843) najdeme Malonín pod názvem Plöschen.

Na letecké fotografii z roku 1949 lze vidět ještě stojící vesnice Malonín.

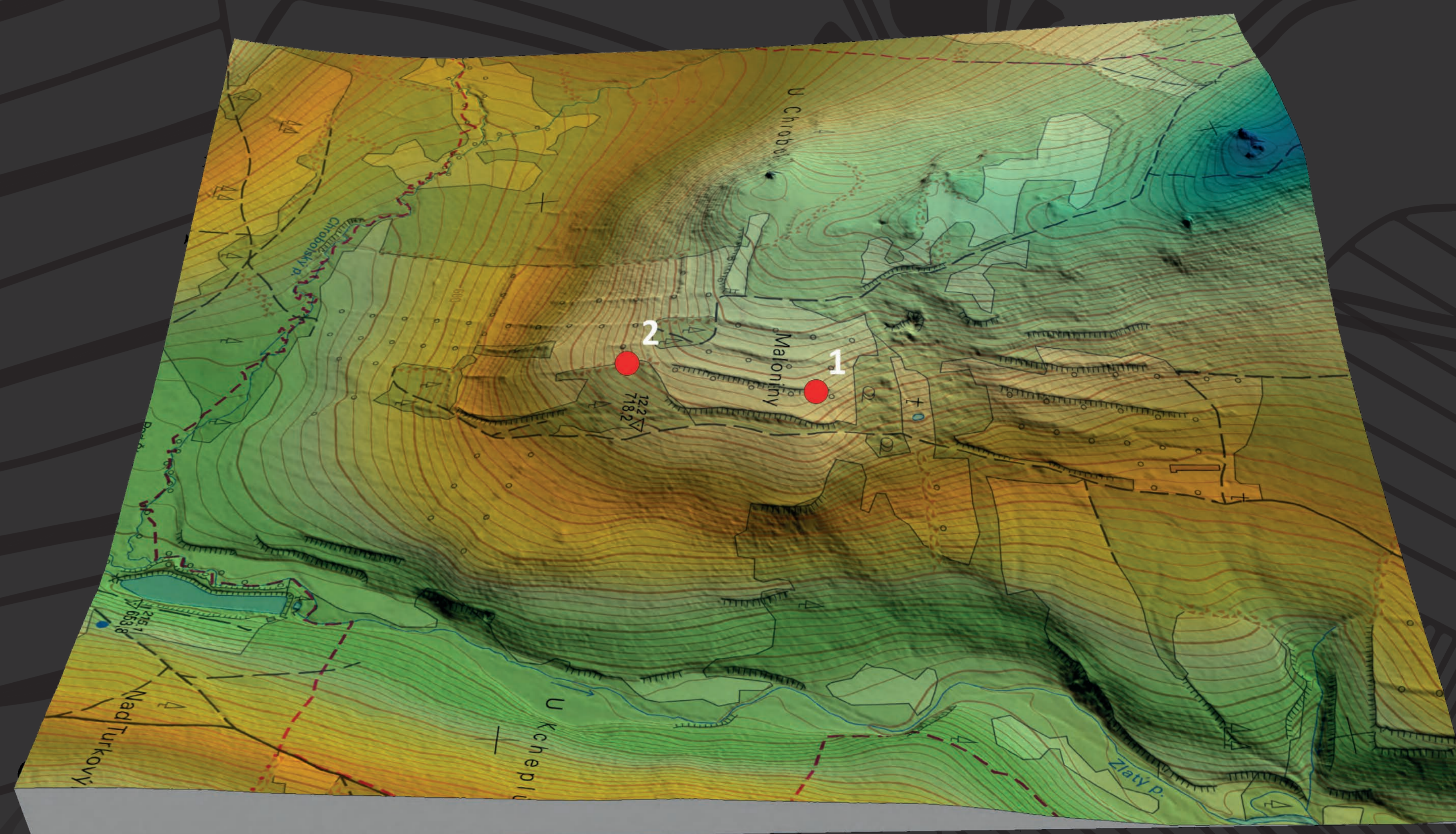
Letecká fotografie ze současnosti.

MALONÍN

Archeologický výzkum

Malonín je vzorovou lokalitou, díky níž se podařilo vytvořit metodiku environmentálně archeologického výzkumu plužin v České republice. Na základě této metodiky byly probádané ostatní lokality z projektu. V Maloníně proběhly tři etapy archeologického výzkumu – v letech 1995, 2001 a 2013. Stěžejní byl výzkum poslední, jež měl za úkol provést radiokarbonovou dataci plužinového systému, načež výsledky porovnat s archeologickými záznamy a písemnými prameny. V současnosti probíhá v rámci projektu NAKI rekonstrukce vegetace ve středověku.

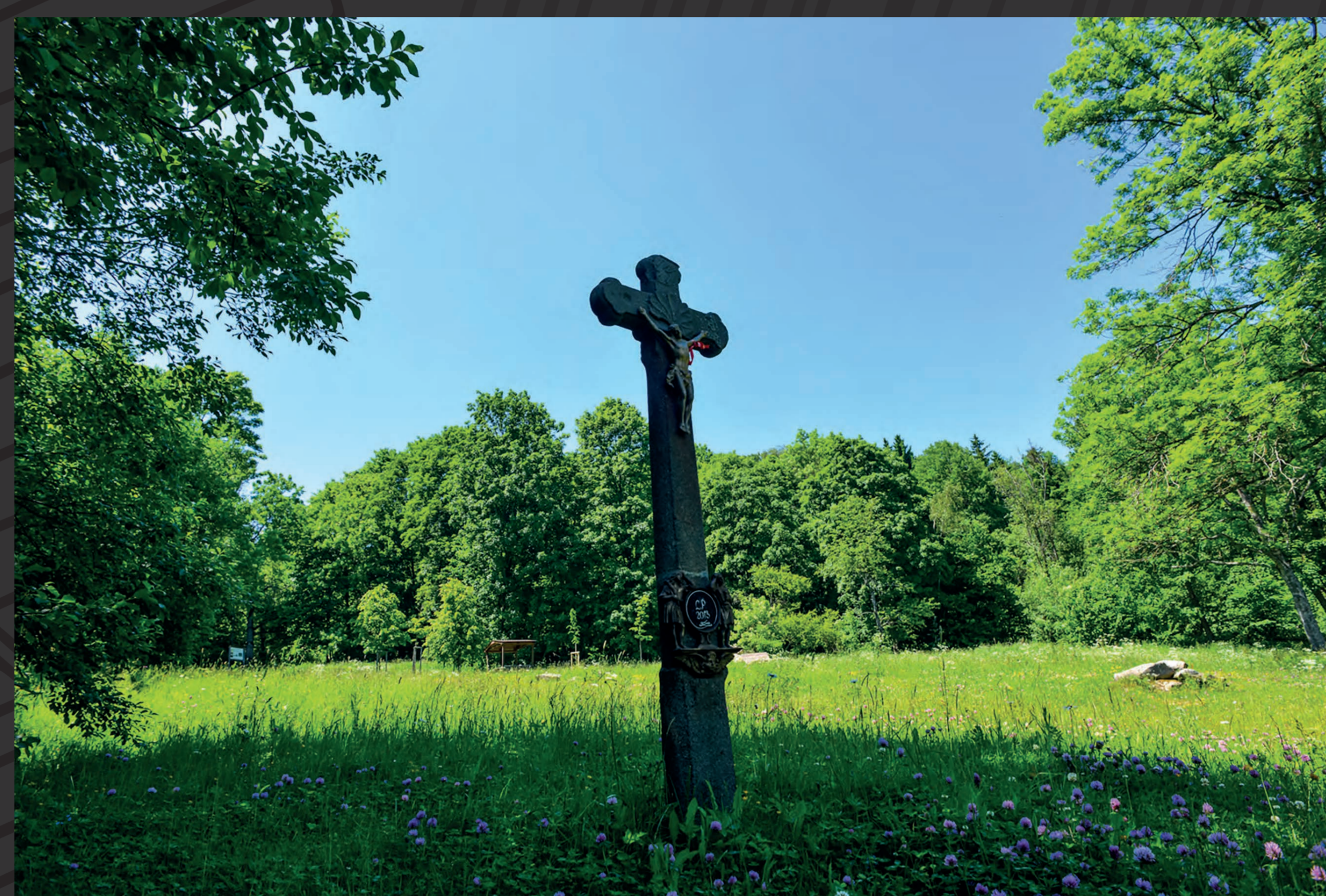
Radiokarbonové datování odhalilo vznik mezního pásu mezi léty 1154 až 1257. To znamená, že předchází první písemné zmínce o vsi téměř o 150 let. To poukazuje na zajímavý jev, který tvrdí, že čím starší je založení vesnice, tím více se první písemná zmínka oproti skutečnému založení zpožďuje. Naopak, u vsí založených v novověku se přírodovědné datování s první písemnou zmínkou shoduje. Zároveň se podařilo zjistit, že před příchodem prvních rolníků byla oblast zalesněná. Příchozí osadníci poté les vykáceli a následně vypálili, což byla technika, která se hlavně v počátcích vrcholného středověku při zakládání nových sídel běžně užívala.

3D model reliéfu s vyznačenými archeologickými sondami z roku 2013.

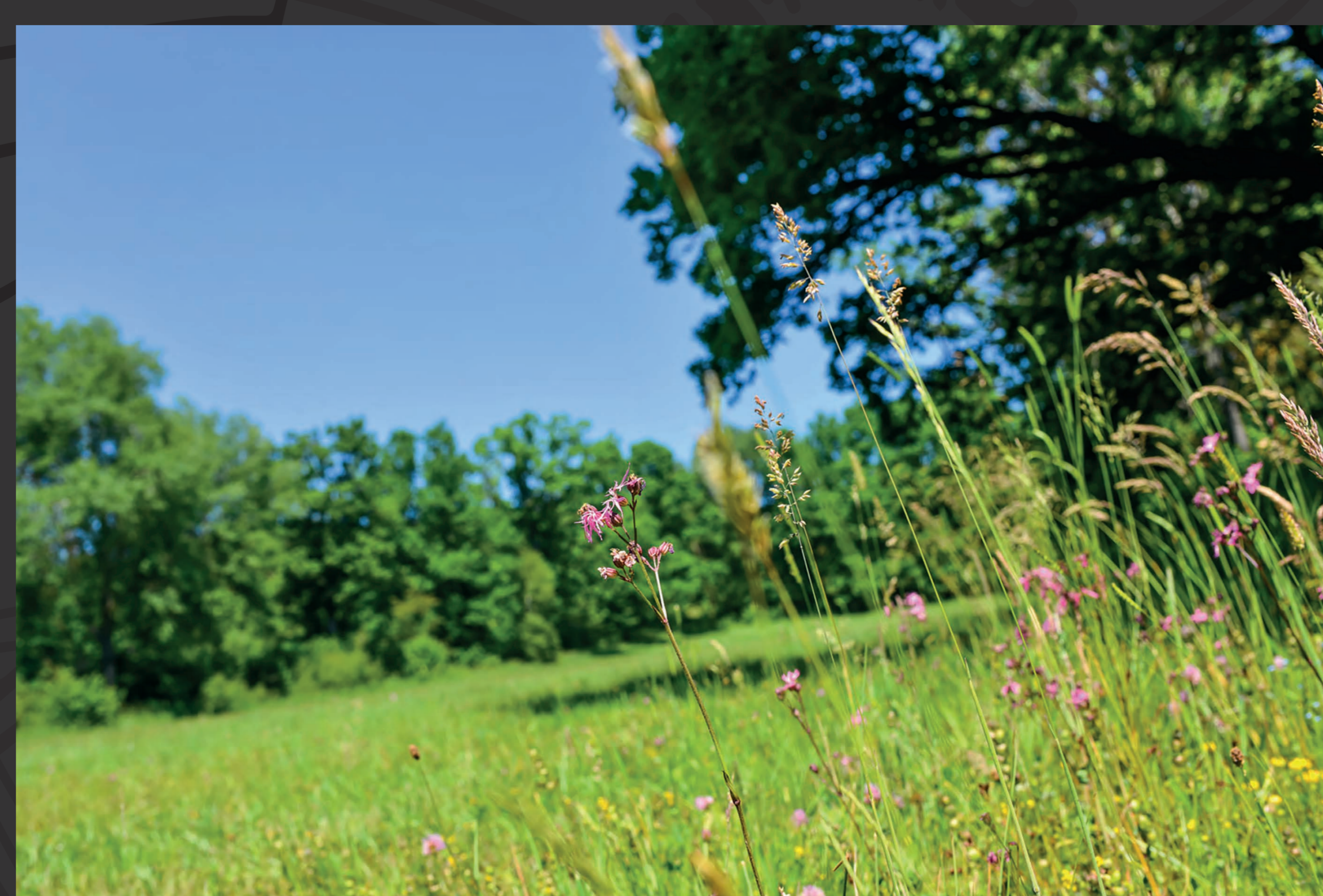
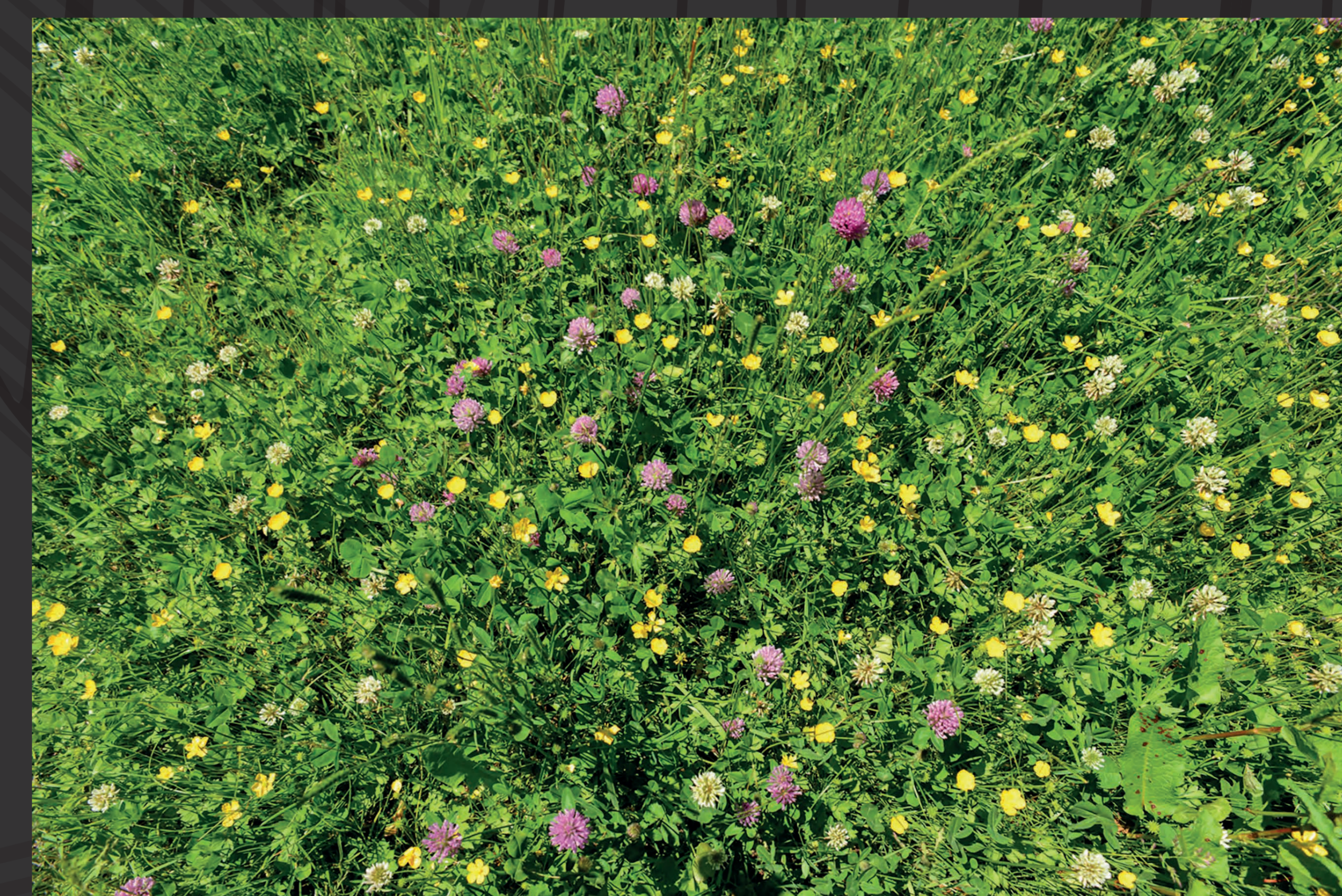
A JAK VYPADÁ MALONÍN DNES?

Po původní obci zůstaly pouze základy z usedlostí, návesní rybníček a kamenný kříž, který byl vyloven z rybníčku, opraven a usazen na původní místo.

A CO ROSTE NA MALONÍNSKÝCH POLÍCH?

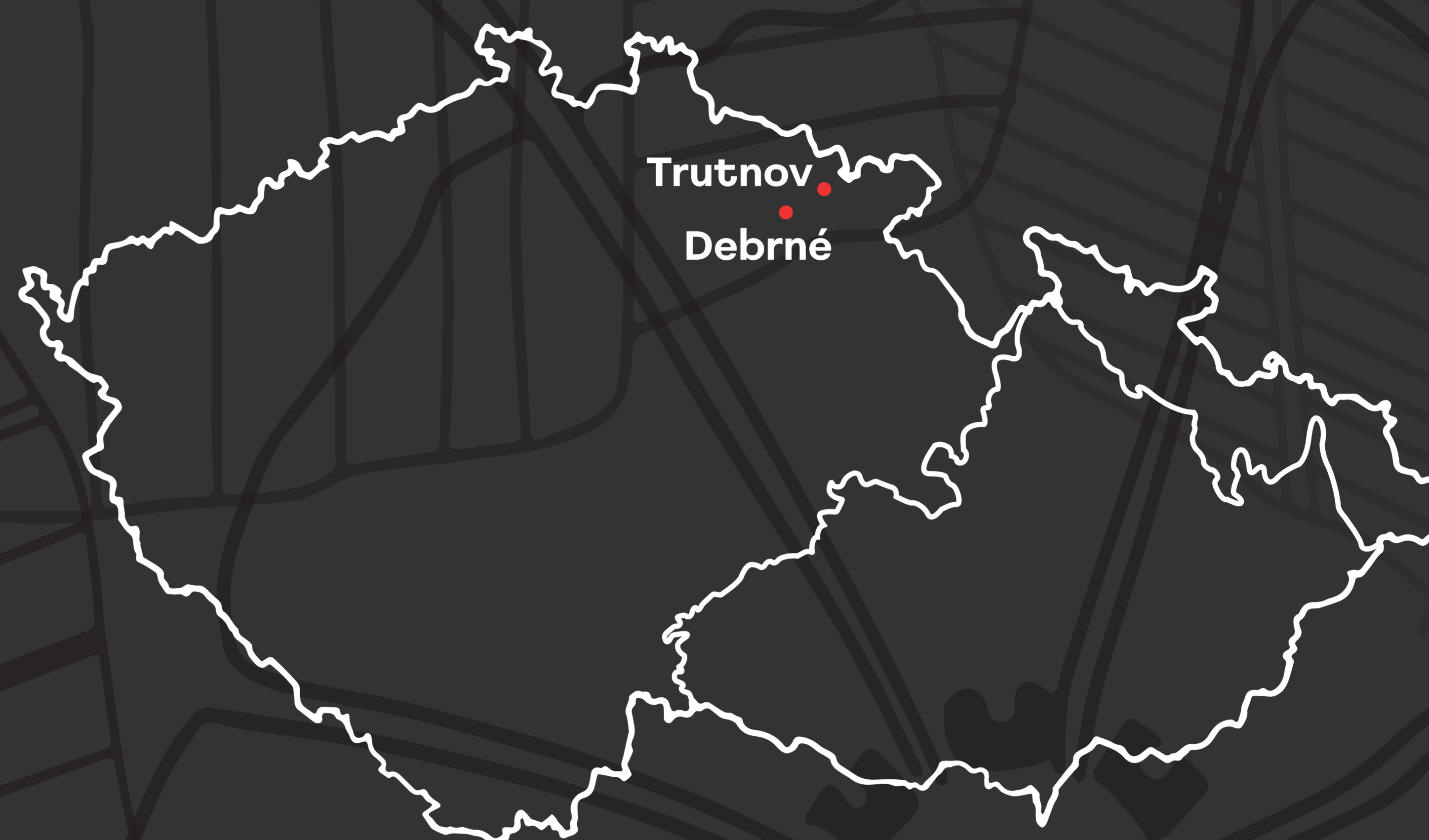
Pole, na nichž naši předci pěstovali zejména žito, nyní slouží jako pastviny a louky. Typově lze tyto louky označit jako mezofilní. Roste na nich ovsík vyvýšený, srha laločnatá, lipnice luční, kopretina, pampeliška, kontryhel, zvonek rozkladitý, kohoutek luční, jetel luční, chrastavec rolní, pryskyřník prudký a další květiny.

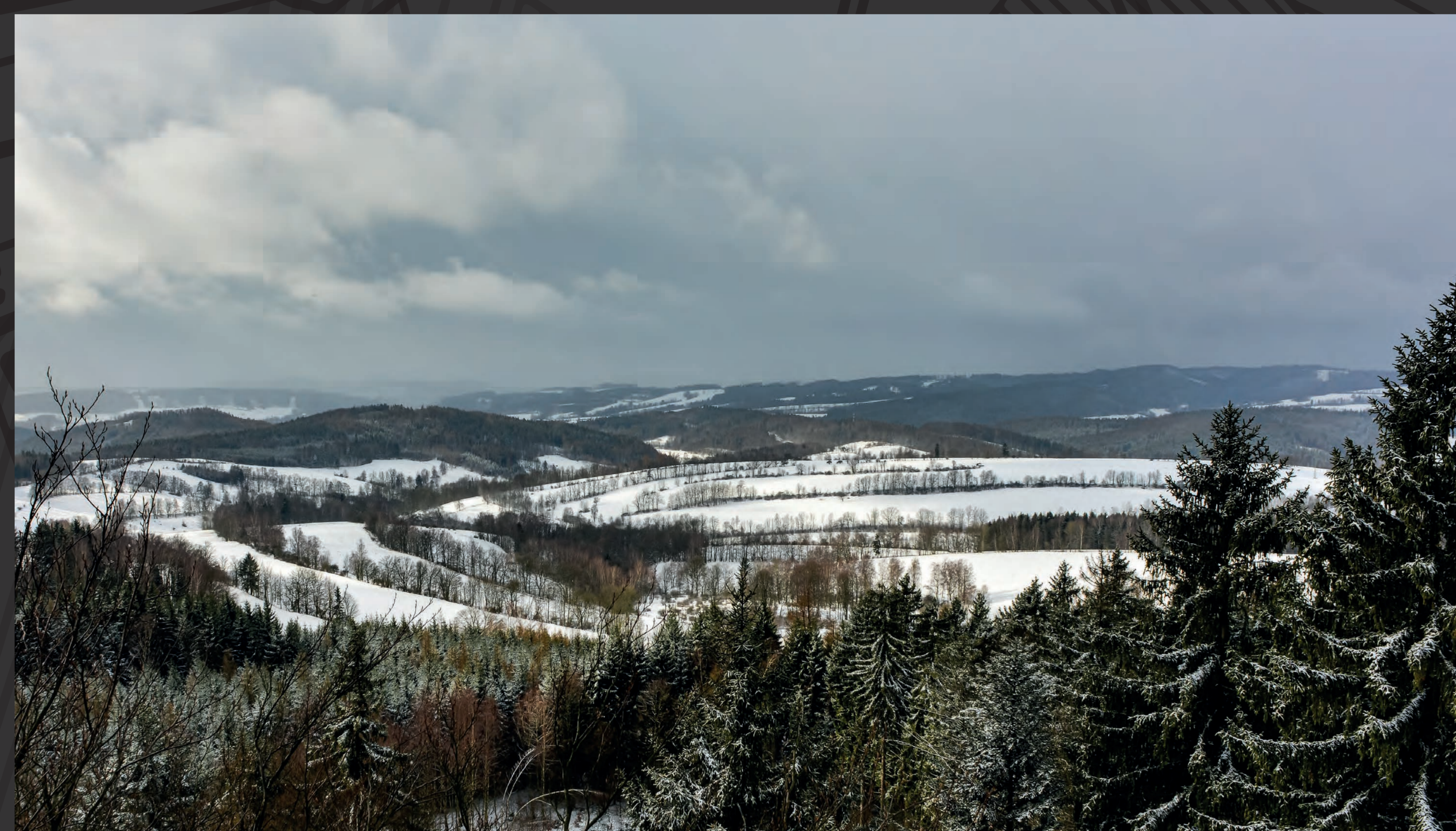
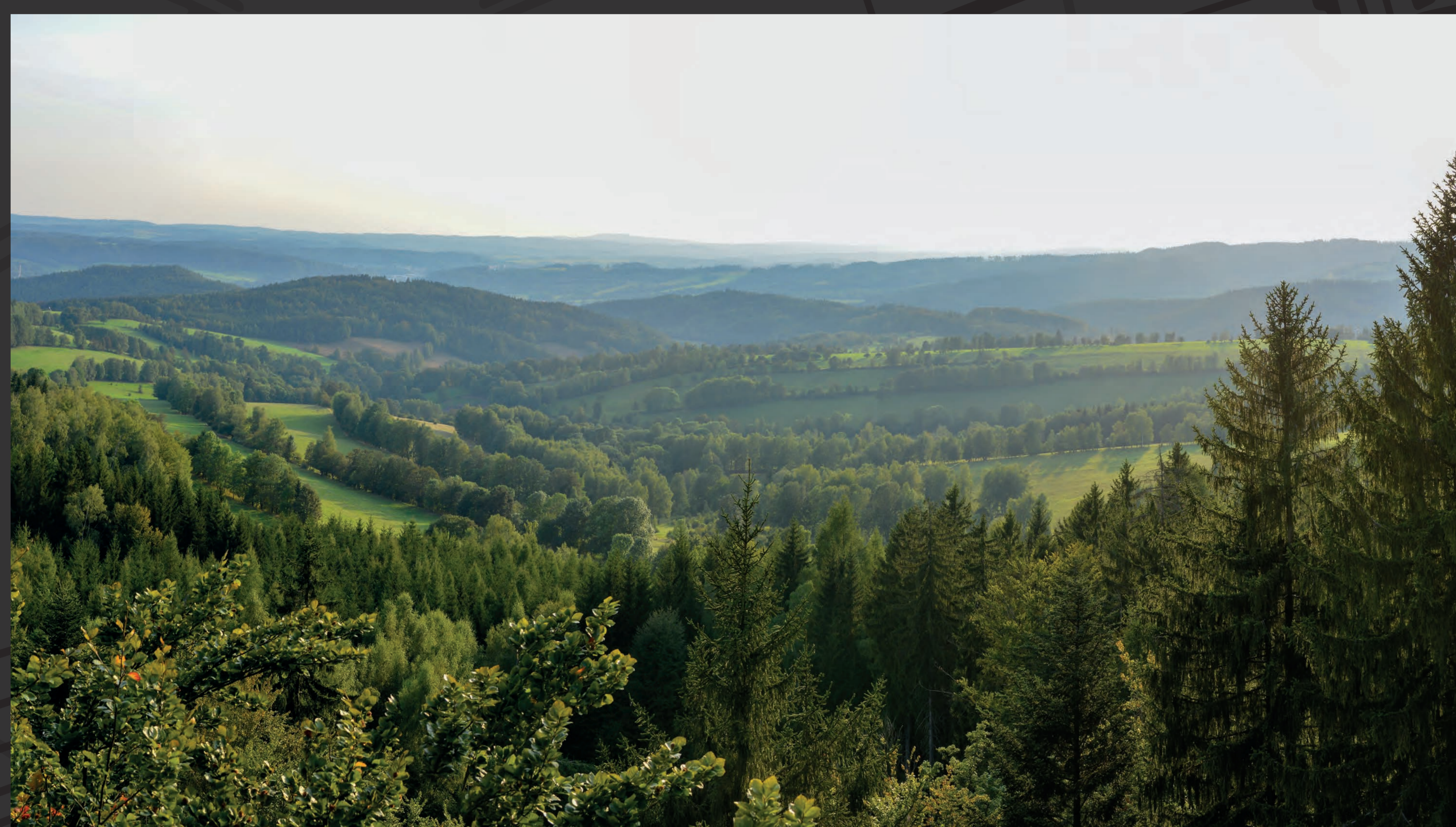
DEBRNÉ

Rozkvět doby

Dnes již zaniklá ves ležící v podhůří Krkonoše je poprvé v písemných pramenech zmiňována roku 1260. Původně v ní žilo obyvatelstvo české, v 19. století však již výhradně německé. V roce 1895 bylo v Debrném 83 domů obývaných 422 obyvateli. Ve vsi fungovaly tkalcovna, přádelna a triviální škola. Zánik obce započal po 2. světové válce, kdy došlo k odsunu většinového německého obyvatelstva a nové osídlení se nezdařilo. Definitivní zánik vesnice zapříčinila výstavba vodní nádrže v 50. letech, která odřízla přístupovou cestu do vsi. V současnosti jsou z Debrného ruiny a jeho bývalá pole jsou přeměněna na pastviny.

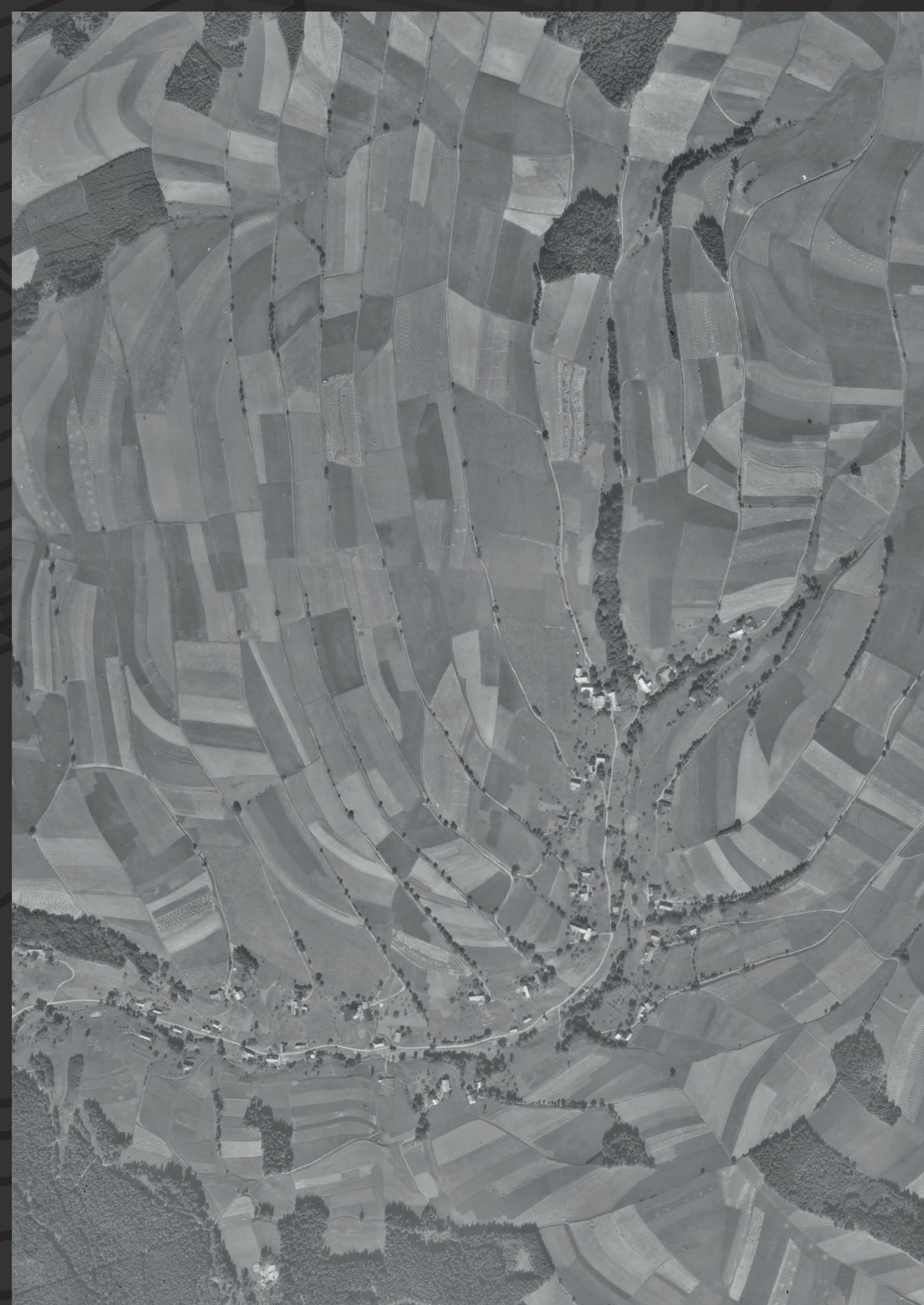
Kraj: Královehradecký
Okres: Trutnov
Nadmořská výška: 450–679 m n. m.
Rozloha katastru: 5,05 km²
Druh vsi a plužiny: lesní lánová ves se záhumenicovou plužinou

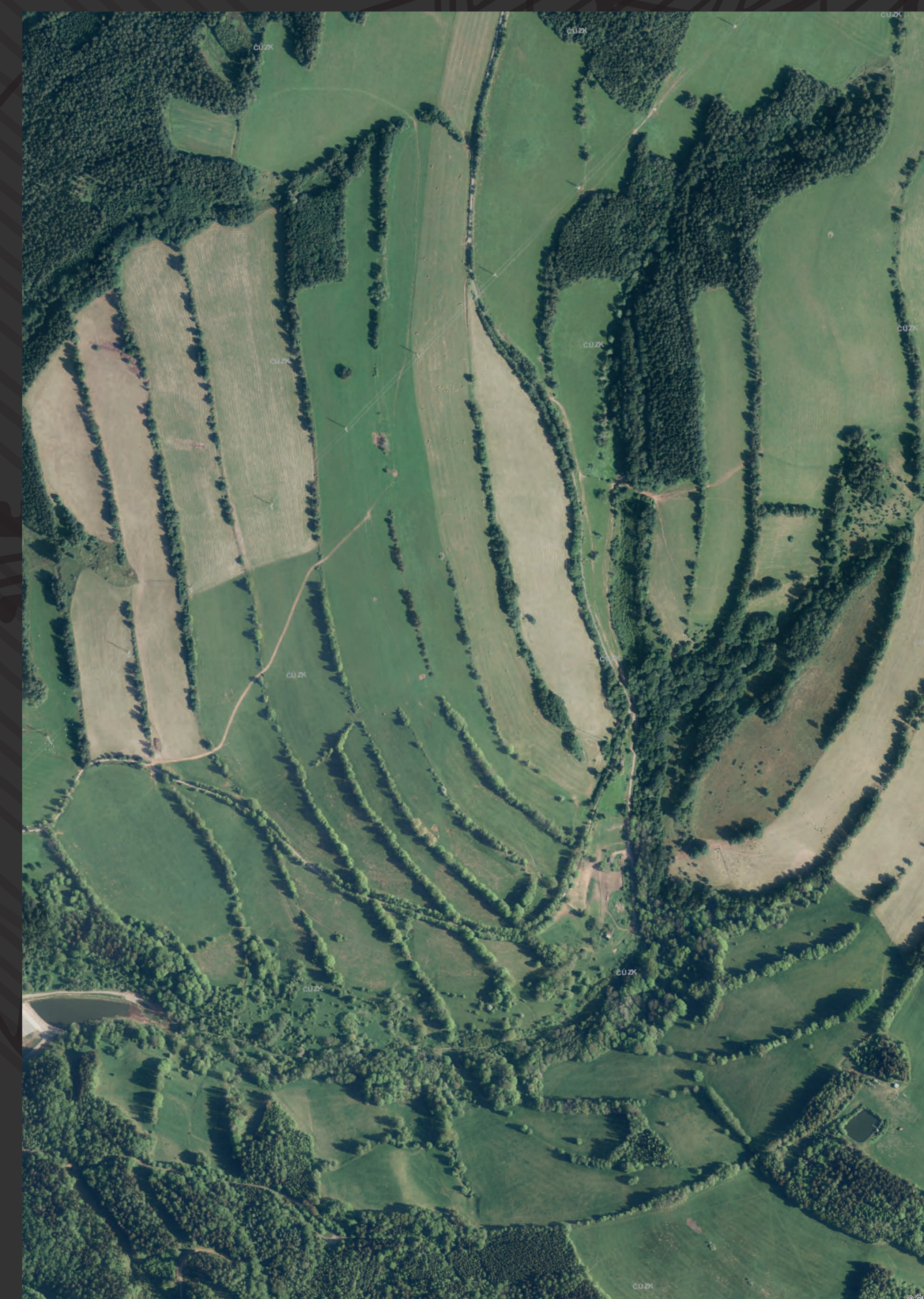
DEBRNÉ POHLEDEM KARTOGRAFŮ A FOTOGRAFŮ

Debrné zakreslené ve stabilním katastru (1824–1843).

Nejstarší letecká fotografie Debrného z roku 1946 zobrazuje stále žijoucí obec.

Současná letecká fotografie zachycuje pouze pozůstatky bývalé obce a vodní nádrž Mrtvé jezero, jejíž výstavba zapříčinila definitivní zánik Debrného.

A JAK VYPADÁ DEBRNÉ DNES?

Dnes v obci nejdete jen ruiny zaniklých stavení, několik křížků a pozůstatky kaple sv. Jana Křtitele.

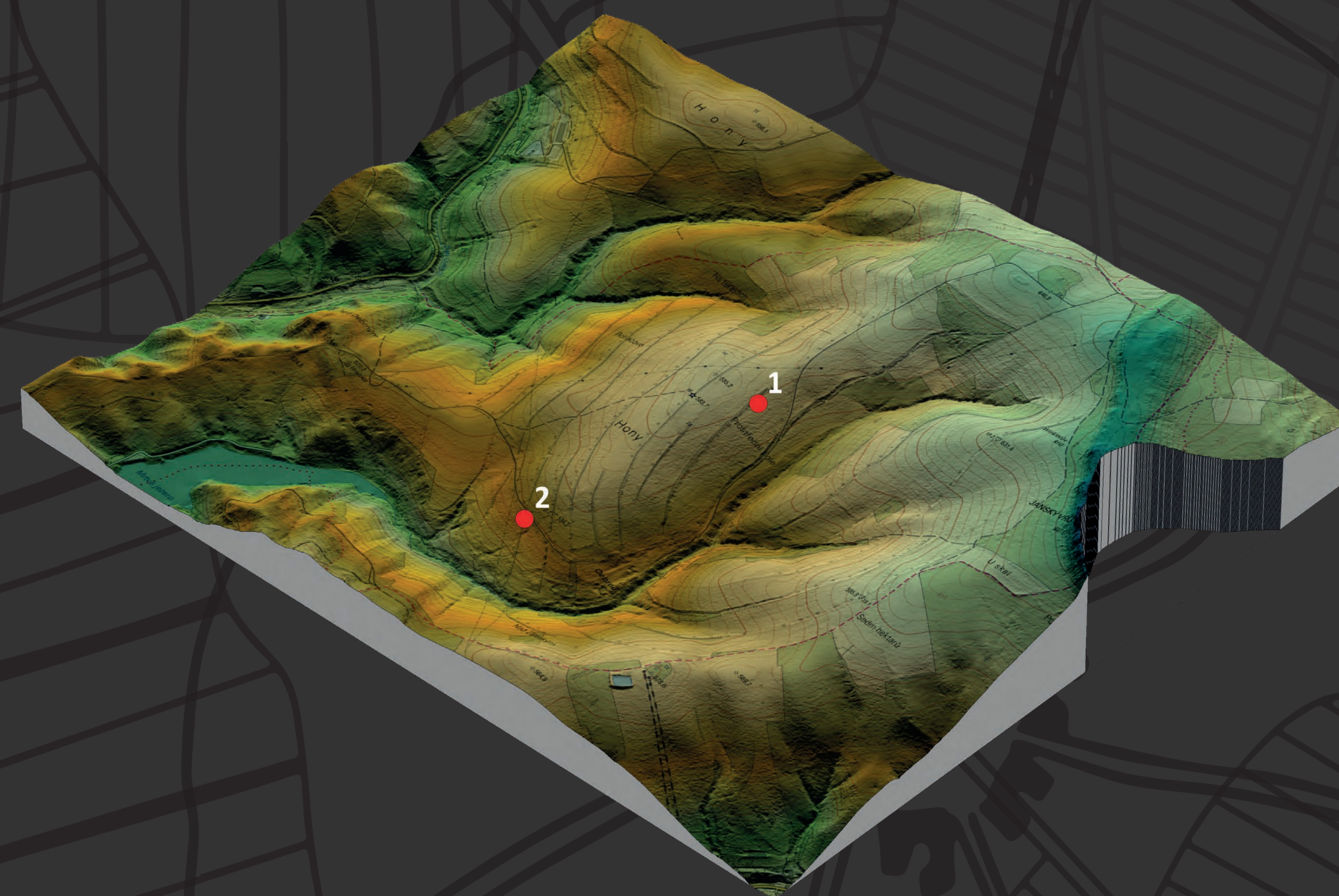

DEBRNÉ

Archeologický výzkum

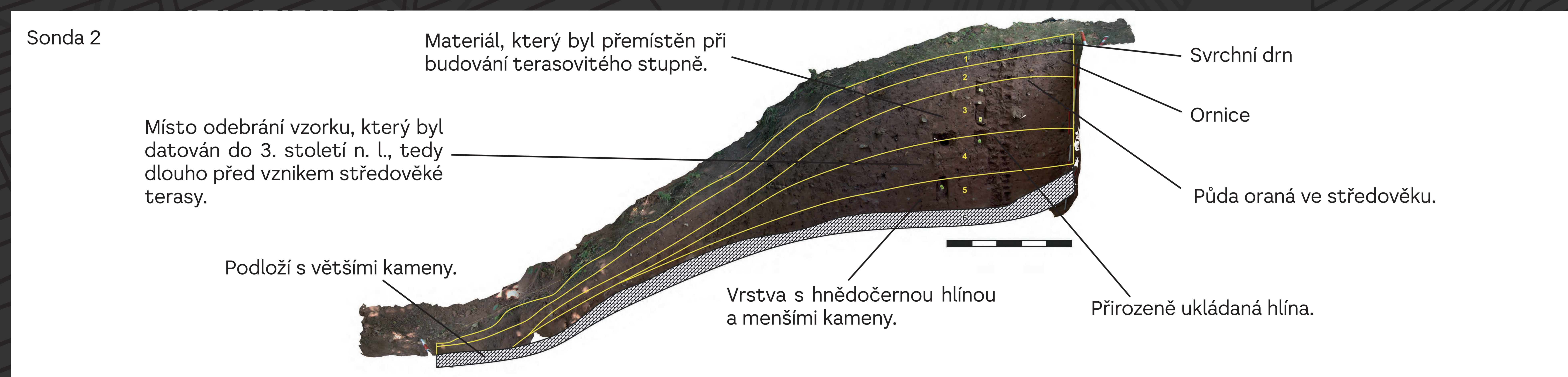
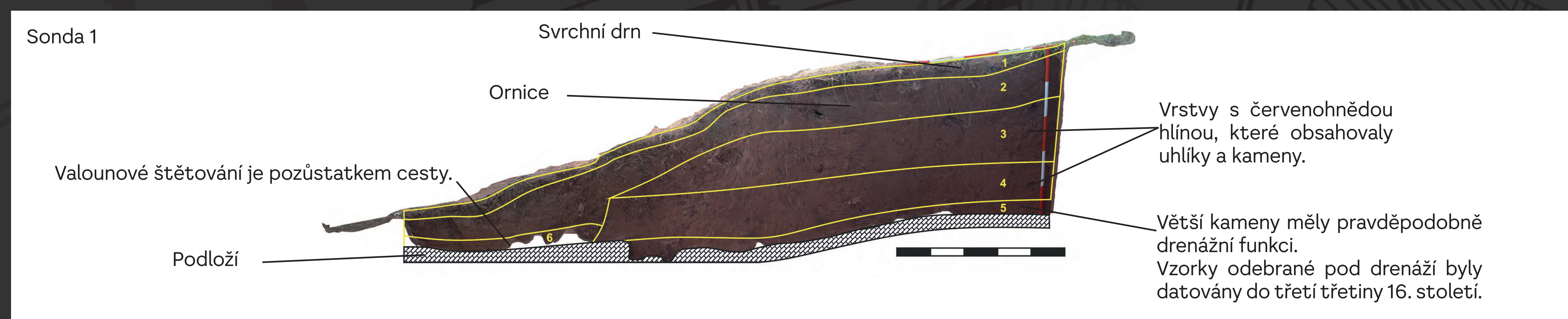
Cílem archeologického výzkumu bylo sledovat konstrukci agrárních teras zaniklé vsi a datovat jejich vznik prostřednictvím archeologického materiálu. Aby se v rámci krajiny dalo zachytit případné postupné budování agrárních teras, byly v různé vzdálenosti od Debrného založeny dvě archeologické sondy.

Díky archeologickému výzkumu se podařilo potvrdit, že plužiny se skutečně začaly formovat po polovině 13. století, jak to popisují písemné prameny.

3D model reliéfu s vyznačením sond.

Jaké informace odhalily archeologické sondy?

Sonda 1
Při výzkumu bylo zjištěno, že zkoumaný úsek mezního pásu, který leží ve vzdálenosti 750 m od centra Debrného, vznikl dlouho po založení vsi – při příležitosti dodatečných terénních úprav.

Sonda 2
Sonda protínala terasovitý mezní pás rozkládající se přibližně 200 m od jádra vsi. Zjistilo se zároveň, že počátky vsi spadají do období vrcholného středověku. Pod vrcholné středověkou vrstvou byla zjištěna vrstva vzniklá před vybudováním terasy. Datována byla do 3. století n. l., tedy do doby římské.

